

Adil Yargılanma Hakkının Korunmasında Hâkim ve Savcı Eğitiminin Rolü*

Hakemli Makale

İhsan BAŞTÜRK

Yargıtay Cumhuriyet Savcısı (Ph.D., Public Prosecutor, Supreme Court), ihsanbasturk@yargitay.gov.tr

ÖZET

Etkin ve verimli bir muhakemenin gerçekleştirilmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. maddesinde teminat altına alınan adil yargılanma hakkının sağlanması ile eş anlamlıdır. Soruşturma ve kovuşturma sürelerinin uzunluğunun önemli bir nokta olduğu kuşkusuzdur. Adil yargılanma hakkının gerçekleştirilmesi bakımından hâkim ve savcının yeterli düzeyde mesleki birikime sahip olmaları önem taşımaktadır. Bu makalede öncelikle Türk Ceza Adalet Sisteminin bazı problemleri adil yargılanma hakkı çerçevesinde istatistiksel verilerden yararlanılarak değerlendirilecek daha sonra ise bazı çözüm önerileri tartışmaya açılacaktır. Kısacası, hâkim ve savcının yetkinliklerinin artırılmasının çözümün vazgeçilmez noktası olduğuna inanıyoruz.

Anahtar Kelimeler

Adil yargılanma hakkı, hâkim ve savcının eğitimi, Türk Ceza Adalet Sisteminin bazı problemleri, soruşturma ve kovuşturma sürelerinin uzunluğu, etkin ve verimli bir ceza adalet sistemi

ABSTRACT

THE ROLE OF TRAINING OF JUDGES AND PROSECUTORS IN THE CONTEXT OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL

The economic analysis of law is an approach which applies the methods of microeconomics to the analysis of legal rules and institutions. The main purpose of this analysis is to maximise social welfare which is defined as total economic efficiency. This analysis has been widely used in United States Antitrust Law. There are ongoing debates as whether this approach should also be applied in European Union competition law. This article examines the economic analysis of law and its impact on United States Antitrust enforcement through the influence of welfare economics and Chicago School. It then discusses whether it should also be enforced in European Union competition law.

Keywords

Right to a fair trial, training of judges and prosecutors, some problems of Turkish Criminal Justice System, length of investigation and proceeding periods, efficient and productive criminal justice system

*Bu çalışma, 23-25 Ekim 2013 tarihinde Antalya'da düzenlenen "Etkin ve Verimli Bir Yargı İçin Yargı Mensuplarının Eğitimi Sempozyumu"nda sunulan tebliğin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Etkin ve verimli bir muhakemenin gerçekleştirilmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6. maddesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. maddesinde teminat altına alınan *adil yargılanma hakkının sağlanması* ile eş anlamlıdır. Öte yandan, tüm bireyler için adalete erişimdeki yetersizlik, demokratik sistemleri zayıflatan bir etken olarak kabul edilmektedir.¹ Bu bağlamda, hâkim ve Cumhuriyet savcılarının yeterli mesleki birikime sahip olmalarının ise, adalete erişimin yeterliliğinin sağlanmasındaki temel etkenlerin başında geldiği kuşkusuzdur.

Adil yargılanmanın bir diğer deyişle etkin ve verimli bir muhakemenin gerçekleştirilmesi hedefine ulaşılması anlamında, hukuk fakültesi lisans eğitiminden itibaren adaylık süreci ile nihayet hâkim ve Cumhuriyet savcılarının tabi tutulacakları eğitimin önemi tartışmasızdır. Belirttiğimiz bütünün "ceza ve ceza muhakemesi hukuku yönünden hâkim ve Cumhuriyet savcılarının eğitimi" kısmı değerlendirmelerimizin sınırını oluşturmaktadır.

Çağımızda birçok ülkede olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti için de "etkin ve verimli bir muhakeme sistemine sahip olmak" süratle ulaşılması gerekli bir hedef olarak ortaya çıkmaktadır. Bu itibarla, **öncelikle** ülkemizde "*ceza muhakemesi sürecinin işleyişinin ağırlaşmasına sebep olan bazı problemlerin*" istatistiksel verilerden yola çıkarak ortaya konulması, yürütülecek teşhis faaliyeti yönünden gereklidir. Bu bağlamda, kriminoloji biliminde büyük faydalar ve imkânlar sağladığı bilinen istatistiksel verilerden yararlanılarak² Ceza Adalet Sistemimizdeki *kronikleşmiş denilebilecek bazı problemler*, adil yargılanma hakkı (AİHS md. 6) çerçevesinde irdelenecek; sonrasında ise ortaya konulan *problemleri ivedilikle ortadan kaldırmaya yönelik olmak üzere* hâkim ve Cumhuriyet savcılarının eğitime ilişkin değerlendirme ve önerilerimizden söz edilecektir. Kısacası, ceza muhakemesi sürecindeki *önemli bazı problemlerden yola çıkılarak* hâkim ve savcılarının eğitim sürecinde "çözüm odaklı" bir anlayışa öncelik verilmesi gerekliliğine ilişkin düşüncelerimiz ortaya konulacaktır.

1.1. Adil Yargılanma Hakkı

Bilindiği üzere adil yargılanma hakkı normatif olarak ilk defa İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin (İHEB) 10. maddesinde yer almış nihayet AİHS'nin 6. maddesinde değişik yönleriyle ve kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. AİHS'nin anılan maddesi, Divan'a göre aynı zamanda demokratik yönetimin temel unsurlarından birisi olan hukukun üstünlüğünü de içermektedir.³

Adil yargılanma hakkının kapsamı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)

1 TREBİLCOCK, Michael J. / DANİELS, Ronald J., **Rule of Law Reform and Development Charting the Fragile Path of Progress**, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham - Northampton, 2008, s. 236.

2 Ayrıca bkz. DÖNMEZER, Sulhi, **Kriminoloji**, 7. Bası Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 35-48.

3 GÖLCÜKLÜ, A. Feyyaz / GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Ankara 1998, s. 238.

kararlarıyla sürekli olarak genişletilmektedir.⁴ Mahkemeye göre adil yargılanma hakkı demokratik bir toplumda öyle önemli bir yer teşkil eder ki *Sözleşme'nin 6. maddesinin dar bir yorumu tabi tutulması için hiçbir gerekçe meşru kabul edilemez.*⁵ Bu anlamda adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından birisinin "davaların makul sürede bitirilmesi" olduğu kuşkusuzdur. Söz edilen hak Anayasa'nın "Hak Arama Hürriyeti" başlıklı 36. maddesinde yer almaktadır.⁶ Anayasa'nın 141/4. maddesine göre de "*Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.*"⁷

Kişiler açısından bir hak olarak ortaya çıkan adil yargılanma,⁸ *adaletin geciktirilmemesi ile muhakemenin etkin ve isabetli olarak yürütülmesini de* içermektedir. Belirtilen unsurların yerine getirilmemesi ise "masumiyet (suçsuzluk) karinesinin"⁹ ihlali ile eş anlamlıdır. Bu bağlamda hukuk devletinin en temel görevlerinden birisinin *uyuşmazlıkları adil yargılanma hakkına uygun biçimde ve süratle çözmek* olduğu kuşkusuzdur. Kişileri uzun süre suç isnadı altında tutmak veya masumiyet karinesini ağır biçimde ihlal edecek uygulamalarla dava açma kolaylığına başvurmak hukuk devletinde hiçbir surette kabul edilemeyecek bir durumdur. Bu itibarla adil yargılanma hakkı ihlallerine yol açabilecek bu hallerin ortadan kaldırılmasına yönelik çözümlerin ivedilikle hayata geçirilmesi zorunludur.

1.2. Hâkim ve Cumhuriyet Savcılarının Eğitimi ile Liyakatinin Önemi

Etkin ve verimli bir muhakeme hedefine ulaşılmasında hukuk fakültesi öğrenciliğinden başlayarak hâkimlik ve savcılığa varıncaya kadar olan tüm aşamalarda eğitimin önemi tartışmasız olup tüm bu süreç gerçekte bir bütünlük göstermektedir. Bu anlamda, *ceza ve ceza muhakemesi hukuku yönünden hâkim ve savcılarının eğitimi* konusu ceza davalarının adil yargılanma ilkesine uygun olarak sonuçlandırılması bakımından özel bir önem taşımaktadır.

Ehliyet ve liyakatin hâkimlik makamının gerektirdiği performansın ön koşulu olduğu hususu, *Birleşmiş Milletler Bangalore Yargı Etiği İlkeleri* arasında açıkça ifade

4 TEZCAN, Durmuş / ERDEM, Mustafa Ruhan / SANCAKDAR, Oğuz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İşığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2002, s. 222. Krş. GÖLCÜKLÜ/ GÖZÜBÜYÜK, 1998, s. 237-238.

5 Perez/ Fransa 2004-I: 40 ECHR 909 parag. 64 BD. Belirtilen karar ve değerlendirmeleri için bkz. HARRIS, David / O'BOYLE, Michael / BATES, de / BUCKLEY, Carla / WARBRICK, Colin / KILKELLY, Ursula / CUMPER, Peter / ARAI, Yutaka / LARDY, Heather, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku**, (Çev. BİNGÖLLÜ KILCI, Mehveş / KARAN, Ulaş) Avrupa Konseyi Yayını, Ankara, 2013, s. 203.

6 Ayrıca bkz. ÇELİK, Adem, "Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı" **Adalet Dergisi**, Ocak 2008, Sayı: 30, s. 96-110.

7 Ayrıca bkz. DİNÇ, Güney, **Adil Yargılanma Hakkı**, İzmir Barosu Yayınları, İzmir, 2006, s. 72-100.

8 KAŞIKARA, M. Serhat, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi Çerçevesinde Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı" **TBB Dergisi**, Yıl: 2009, Sayı: 84, s. 253.

9 Ayrıca bkz. FEYZİOĞLU, Metin, "Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi" **AÜHFD**, Yıl: 1999, C: 48, S: 1-4, s. 135-163.

edilmiş;¹⁰ yine hâkimlerin mesleğe alınmaları ile kariyerlerinin nitelik, dürüstlük, yetenek ve etkinliklerine dayanan liyakat esasına göre gerçekleştirilmesini amaçlayan objektif kistaslar belirlenmesi gereğine pek çok uluslararası belgede yer verilmiştir.¹¹ Bu anlamda, ülkemizde de gerek Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu gerek Adalet Bakanlığı tarafından kapsamlı çalışmalar yapıldığı bilinmektedir.

1.3. Etkin ve Verimli Ceza Muhakemesi Amacına Ulaşmak için Yargı Reformu mu Yoksa Adlî Kültür Değişikliği mi?

Ülkemizde, etkin ve verimli muhakemenin gerçekleştirilmesi denildiğinde, ilk olarak akla “yargı reformu” olarak adlandırılan *kanun değişiklikleri yapma usulü* gelmektedir. Hukuk tarihimiz bu geleneğin örnekleriyle dolu olmasına rağmen¹² halen belirtilen amaca ulaşılabilmiş değildir. Halbuki ceza adaletinde reform konusunda *çözüm*, kriminoloji ve sosyoloji bilimlerinin yöntemlerinden yararlanılarak ve sistem analizleri uygulanıp; mevcut mekanizmanın fonksiyonel olmayan unsurlarının belirlenmesi tarzında yapılacak kapsamlı bir çalışma ile mümkün olabilecektir.¹³ Hukuk ve yargı reformu adıyla sadece kanunların değiştirilmesi, belirli konuları çözebilir; ancak, hâkim ve savcılarının *düşünce biçimi ve kültür yapısı* beklenen sonuçların alınmasında daha etkilidir.¹⁴ Bu itibarla, “adlî

10 Bkz. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonunun 23 Nisan 2003 tarihli oturumunda kabul edilen **Birleşmiş Milletler Bangalore Yargı Etiği İlkeleri (2003/43 Sayılı)**, Değer 6.

Metnin Türkçe çevirisi için bkz. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/> (erişim tarihi 08.03.2014).

11 **Yargı Bağımsızlığına Dair Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri (1985)**, Paragraf 13. için bkz. <http://www.undp.org.tr>. (erişim tarihi 08.03.2014).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin **Hâkimlerin Bağımsızlığı, Etkinliği ve Rolüne Dair Üye Devletlere R (94) 12 Sayılı Tavsiye Kararı [Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges]** ilke 1/2-c’de de aynı ilke yer almaktadır. Bkz. <http://wcd.coe.int/wcd/WievDoc.jsp?id=524871&Site=CM> (erişim tarihi 08.03.2014).

Venedik Komisyonunun 82. Genel Kurul Toplantısında 12-13 Mart 2010 tarihinde kabul edilen **Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) Raporu, Yargı Sisteminin Bağımsızlığı, Bölüm I: Hâkimlerin Bağımsızlığı** Paragraf 82, Sonuç 2.

Söz edilen raporun Türkçe metni için bkz. [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)004-tur.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)004-tur.pdf) (erişim tarihi 08.03.2014).

Ayrıca, *yarı resmî bir kaynak olarak benimsenebilecek olan*, 8 - 10 Temmuz 1998 tarihlerinde kabul edilen **Hâkimlerin Statüsü Hakkında Avrupa Şartı (European Charter on the Statutes of Judges)** da benzer ilkeye yer vermiştir.

Bkz. http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/legal_professionals/judges/instruments_and_documents/charte%20eng.pdf (erişim tarihi 08.03.2014).

12 Bu anlamda, birçok yasal değişikliği içeren kapsamlı bir çalışma hakkında bkz. T.C. Adalet Bakanlığı, **Demokratikleşme ve Yargı Reformu**, Ankara, Temmuz 1994.

13 DÖNMEZER, Sulhi, “Ceza Adaletinde Reform İlkeleri” **Ceza Adalet Reformu İlkeleri Sempozyumu Raporlar-Tartışmalar**, (24-26 Şubat 1972) İÜHF Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü yayın No. 15, İstanbul 1972, s. 31-32.

14 ÇINAR, Ali Rıza, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu (07-09 Temmuz 2006)**, isimsiz tebliğ metni, TBB Yayını, Ankara, 2006, s. 321-322.

Bu anlamda, *yargıda zihniyet ve algı kalıplarını tanıma ve tartışmaya açma amacına yönelik* olarak nitelendirilebilecek bir çalışma yapılmıştır. Bkz. SANCAR; Mithat / ATILGAN, Eylem Ümit: **Adalet Biraz Es Geçiliyor..., Demokratikleşme Sürecinde Hâkimler Ve Savcılar**, TESEV Yayınları, İstanbul, Mayıs 2009.

kültür"¹⁵ olarak adlandırılan yerleşik bazı değerlerin ve alışkanlıkların yeniden gözden geçirilmesinin de davaların makul sürede bitirilmesi bakımından önem taşıdığına inanıyoruz.¹⁶ Bu değişimin sağlanmasının ise, hâkim ve savcıların eğitiminden başka bir yolunun bulunmadığı kuşkusuzdur. Kuşkusuz, yetkin hukukçuluk adeta bir birikim sürecidir, bu birikimin ise ancak ve ancak eğitimle sağlanabileceği kuşkusuzdur.

2. Ülkemizde Ceza Muhakemesinde Yaşanan Bazı Önemli Problemlere İlişkin Beklenti ve Değerlendirmeler

Etkin ve verimli bir ceza muhakemesi hedefine ulaşılmasına engel olan temel problemlerimizin var olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. İşte bu problemlerin önemli bir kısmı adlî kültürümüzün değişmesi ile kolaylıkla çözümlenebilecek niteliktedir. Bu itibarla, belirtilen sorunların açıklıkla ortaya konularak bunların çözümüne ilişkin atılması gerekli adımlara geçineceğiz.

2.1. Dava Yükünün Oluşmasının Engellenmesi Gereği

Ülkemizde yargı mercilerinin ağır bir dava yükü altında bulunduğu ve bunun da adil yargılanma hakkı ihlallerine yol açtığı dikkate alındığında *dava yükünün oluşmasını engelleme amacına yönelik eğitimlere öncelik* verilmelidir. Türkiye’de itham oranının ve yapay dava oranının yüksek oluşu sonucu ortaya çıkan tablo “ceza davası enflasyonu” olarak adlandırılabilir.¹⁷ “İtham oranının yüksekliği” ülkemiz için yadsınamaz bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten, 2002 yılında kamu davası açılma oranı % 45 iken 2012 yılında % 49.9’a yükselmiş; diğer taraftan kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilme oranı ise 2002 yılında % 44.3 iken 2012 yılında % 37.8’e gerilemiştir.¹⁸ Belirtilen veriler, zaten yüksek olan itham oranının son on yılda daha da arttığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, adlî kültürümüzde var olan ve “*dava açma kolaylığı*” olarak ifade edilebilecek olan ve *suçsuzluk karinesinin ihlâl edildiği çok sayıda ceza davası olarak karşımıza çıkmaktadır*.¹⁹

Yetkisizlik, görevsizlik, birleştirme, düşme, ortadan kaldırma vb. gibi usuli kararlar ile sonuçlanan davaların yani *yapay dava oranının*²⁰ *yüksek oluşu* da mahkeme kararlarına bakıldığında dikkat çeken bir diğer husustur. Gerçekten, ülkemizde açılan davaların en az % 21.4’ü (beraat kararları) olmak üzere, yaklaşık % 50.2’sinin “yapay dava” niteliğinde

15 DÖNMEZER, Sulhi / YENİSEY, Feridun, **Ceza Adalet Sisteminin Etkinliği 1998**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2000, No. 28. <http://www.kriminoloji.com> (erişim tarihi 05.03.2014).

16 BAŞTÜRK, İhsan: “Ceza Adalet Sisteminde İş Yükünün Azaltılması ve Adil Yargılanma İlkesinin Gerçekleştirilmesine Yönelik [Bazı Çözüm Önerileri]” **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2011, C. 7, S. 85-86, s. 199.

17 BAŞTÜRK, **2011**, s. 201.

18 Bkz. T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, **Adli İstatistikler 2012**, Ankara, (yayın tarihi belirtilmemiş), s. 7.

19 Aynı yönde bkz. BAŞTÜRK, **2011**, s. 217.

20 YÜCEL, Mustafa Tören, **Türkiye’de Yargının Etkinliği**, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara, 2008, s. 90-91.

olduğu,²¹ diğer taraftan haklarında soruşturma yürütülen kişilerin ise sadece % 40'ından azına kamu davası açıldığı düşünülürken²² bu durumun *diğer davalara ayrılması gereken zamanı adeta çaldığı* ve sonuçta adil yargılanmanın gerçekleştirilmesinin önündeki önemli engellerden birisini oluşturduğu düşünülmektedir.

Sonuçta, itham oranının yüksek oluşu ve usuli kararlar veya beraat kararı ile sonuçlanan yani "yapay dava" olarak nitelendirilen dava oranının yüksekliği şeklinde ortaya çıkan tablo, *kamu davalarının etkin soruşturma yapılmadan açılması sebebiyle ceza davası enflasyonunun oluştuğunu* açıkça ortaya koymaktadır.²³ Bu denli verimsiz çalışan ve memnun ettiğinden çok daha fazla insanı mağdur eden sistemin kilidinin ve anahtarının savcılarda olduğu ileri sürülmektedir.²⁴ Bu bağlamda, *ceza davası enflasyonunu azaltmaya yönelik eğitime öncelik* tanınması yerinde bir çözüm olarak görülmektedir.

2.2. Etkin Soruşturma Yapılmasında Zorunluluk

Yüksek yapay dava oranı ile başa çıkmanın anahtarının savcılık kurumunda bulunduğu gözetildiğinde, Cumhuriyet savcılarınca etkin bir hazırlık soruşturması yapılmasını sağlayıcı eğitim programlarına öncelik tanınmasının da yargı erkinin verimliliğini arttıracığı düşüncesindeyiz. Gerçekten, *ceza muhakemesinde verilen kararlar içinde mahkûmiyet oranının düşük oluşu* davaların isabetli olarak açılmadığını yani etkin bir soruşturma yapılmadığını akla getirmekte; bu durum ise etkili ve verimli bir muhakemenin gerçekleşmesi önünde bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Bu itibarla, etkin soruşturma yapılmasının önündeki engellerin kaldırılması ivedilikle sağlanmalıdır. Etkin soruşturma yürütülmesinin, davalarda isabet oranını arttıracığı ve suçsuzluk karinesi ihlallerini asgariye indirme yönünde doğrudan etki göstereceği kuşkusuzdur.

Savcılar için suçun öğrenilmesinden başlayarak, iddianame düzenlenmesine kadar geçen tüm *ceza muhakemesi süreci için geçerli bir guideline (kılavuz-rehber liste) oluşturulması* usulüne eksik delille dava açılmasını önlemek amacıyla başvurulabilir.²⁵ Araştırma ve delil toplama yönünden savcıları bağlayıcı olmayıp; kılavuz *niteliğinde* olacak ve örneğin, "*iddianame düzenlenmesi için gerekli asgarî kriterler ve kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmesi için gerekli asgarî kriterler*" adı verilebilecek kılavuz

21 Bkz. T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2012, s. 44-45.

22 BERKAN, İsmet, **Sistemin Kilidi de Anahtarını da Savcılarda**, Hürriyet Gazetesi, 17 Ocak 2014 tarihli nüshası.

23 Aynı yönde bkz. BAŞTÜRK, 2011, s. 210-211.

24 BERKAN, 2014.

25 Krş. BAŞTÜRK, 2011, s. 215.

Dönmezer ve Yenisey, benzer kontrol listesinin bazı hukuk sistemlerinde kolluk düzeyinde uygulandığından söz etmektedir. Bkz. DÖNMEZER / YENİSEY, 1998, No. 336.

Ayrıca, savcılıkta teşkil edilen dosyanın önceden tesbit edilmiş bir şablona göre (kompüterize) edilerek standartlaşma sağlanması gereğine dair bkz. DÖNMEZER/ YENİSEY, 1998, 51.- Öneri.

listelerin²⁶ soruşturma evresinde belirli standartların sağlanması bakımından yararlı olabileceği kanaatindeyiz. Hatta bu kontrol listelerinin, belirli suç tipleri için ayrı ayrı hazırlanması suretiyle, var olmadığı iddia edilen²⁷ uygulama birliğinin (standartın) sağlanmasına da destek olunabileceği kuşkusuzdur.²⁸

Etkin bir hazırlık soruşturması yapılmasını sağlama anlamında, CMK'nin 170/2. maddesinde kamu davası açmak için gerekli olan "yeterli şüphe" ölçütünün gerekli düzeyde kavranmasını sağlayacak eğitimlerin de yarar sağlayacağı düşünülebilir. Mülga CMUK'deki *yeterli delil* ölçütü ile (md. 148/2) karşılaştırıldığında, CMK'nin benimsediği ölçütün yerinde olduğu ifade edilmekle birlikte,²⁹ yerleşik adlî kültür unsuru sebebiyle bu konuda bazı tereddütler doğabileceği akla gelmektedir. Yeterli şüphe, toplanan delillerin % 51'i geçecek şekilde veya Alman doktrininde kabul edildiği üzere % 90'a ulaşacak derecede mahkûmiyet ihtimaline işaret etmesi anlamındadır.³⁰ Bu itibarla, "yeterli şüphe" ölçütünün Cumhuriyet savcılarınca benimsenmesinin etkin ve verimli muhakemeyi sağlamaya hizmet edeceği kuşkusuzdur.

Suç soruşturmasına ilişkin olarak pratikte rastlanılabilen; *polis veya jandarmadan gelen soruşturma evrakının adeta üzerinde fazla durulmadan iddianameye bağlanarak mahkemeye sevk edilmesi* şeklindeki³¹ adlî kültür değerinin terk edilmesine yönelik³² eğitim faaliyetleri ivedilikle gerçekleştirilmelidir.³³ Savcıların "ciddi bir hazırlık işlemi yapmaksızın kamu davası açma" biçimindeki tutumları³⁴ ya da "zabita ile mahkeme arasında sadece bir vasitadan ibaret sayılmaları" olarak ifade edilebilecek pozisyonları,³⁵

26 Krş. BAŞTÜRK, 2011, s. 216.

27 2008 yılında, *kovuşturmaya yer olmadığına dair kararların* ortalaması % 32.7'i bulurken, en düşüğü % 16.5'le Gaziantep'te, en yükseği ise % 49.3 Gürün'de olurken, 131 merkezden 68' i ortalamanın altında (-) bulunmaktadır.

Belirtilen veriler için bkz. YÜCEL, Mustafa Tören, "Yeni Türk Ceza Siyasetinin (De Facto) Yansımaları" **TBB Dergisi**, Sayı 88, 2010, s. 290.

28 Belirli suç tipleri için ayrı ayrı hazırlanacak listeler, özellikle teknik bilgiyi gerektiren suçlar yönünden de savcılarını işini çok kolaylaştıracaktır. Örneğin, gümrük kaçakçılığı, petrol piyasası kanununa aykırılık, fikrî mülkiyet hakları aleyhine fiillerde belirtilen rehberin sağlayacağı katkı ihmal edilemez.

29 Bkz. CENTEL, Nur / ZAFER, Hamide, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 6. Bası, Beta Basım A.Ş. İstanbul 2008, s. 425.

30 YENİSEY, Feridun: "Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi", **Ceza Muhakemesi Kanununun 3 Yıllı Teori ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar Sempozyumu (21 Haziran 2008)**, Türk Ceza Hukuku Derneği Yayını, İstanbul, Haziran 2009, s. 241.

31 DÖNMEZER / YENİSEY, 1998, 3. - Öneri.

32 Eksik soruşturma sonucu açılmış davalarda mahkemelerin soruşturmayı genişletmek zorunda kaldıkları, bunun da muhakemenin tâlikine ve dolayısıyla uzamasına sebebiyet verdiği hakkında bkz. TANER, Tahir, "Ceza Davalarının Uzamasının Sebepleri", **İÜHF**, Yıl: 1946, S. XII, s. 971.

33 BAŞTÜRK, 2011, s. 212.

34 Yücel, bu görüşünü desteklemek üzere, şu verileri aktarmaktadır:

"Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının 1986 yılı denetiminde, hazırlık soruşturmalarının tamamına yakın bir kısmının zabıtaya yaptırıldığı; derdest 31074 hazırlık evrakından yalnızca 732'sinin (%2.3) savcılarca tahkik işlemine tabi tutulduğu saptanmıştır." Bkz. YÜCEL, 2007, s. 193.

35 TANER, 1946, s. 972.

adlı kültürümüzde acı bir gerçek olarak yer etmiş olup; bunun değiştirilmesi yolunda çaba gösterilmesi bir zorunluluktur.³⁶

Eksiksiz delille dava açılması ilkesinin hayata geçirilmesi anlamında, iddianamenin iadesi kurumuna işlev kazandırılmasına yönelik eğitim faaliyetlerinin ne denli önem taşıdığı tartışmasızdır. Bu bağlamda, Yargıtayın CMK'nin 174/1-b maddesini dar yorumlama eğiliminde olduğu bilinmekle birlikte bu içtihatların değiştirilmesi yönünde de çaba gösterilmelidir. CMK'nin 174/1-b. maddesinde iddianamenin iadesi sebepleri arasında gösterilen “*Suçun sübutuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan düzenlenen iddianamenin iadesine karar verileceği*” kuralının işler hale getirilmesi hayati önemi haizdir.³⁷ Ancak, Yargıtayın yerleşik içtihatlarına göre *şüphelinin savunması dahi alınmadan* hakkında dava açılması mümkün olabilmektedir.³⁸ Oysa, *şüphelinin haklarını korumak ve lehine olan hususları da araştırmakla yükümlü olan Cumhuriyet savcısının (CMK md. 160/2), şüphelinin savunmasını almadan* hakkında dava açması, lehinde olan hususları ondan iyi bilebilecek kimse olamayacağına göre, eksik soruşturma ile dava açması demek olacağından bu durum iddianamenin reddi sebebi olarak kabul edilmelidir.³⁹

2. 3. Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarının Teşvik Edilmesi

Yargılama dışı (alternatif) çözüm yolları (Alternative Dispute Resolution- ADR) etkin şekilde işlerliğe kavuşturulmalıdır.⁴⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin *ceza adaletinin basitleştirilmesi* konusundaki R (87) 18 numaralı ve 15 Eylül 1999 tarihli R (99) 19 numaralı Tavsiye Kararlarında, uzlaşma yolu ile basit uyuşmazlıkların mahkeme dışında çözümlenmesi yolu kabul edilmiştir.

Fail-mağdur uzlaşması (uzlaşma), onarıcı adalet amacının gerçekleştirilmesini sağlayan yollardan birisidir.⁴¹ Uzlaşma benzeri çözüm modellerinin suçtan doğan mağduriyeti giderici etkisi sebebiyle,⁴² aynı uyuşmazlığa bağlı olarak açılacak tazminat davalarını da önleyici niteliğiyle, geniş kapsamlı yararları bulunmaktadır. Alternatif çözüm yolları, adalete erişimde *üçüncü dalga* olarak benimsenerek kullanımı

36 Krş. BAŞTÜRK, 2011, s. 212.

37 BAŞTÜRK, 2011, s. 214.

38 “... Şüphelinin ifadesi veya savunması dosya içerisindeki delillere göre suçun sübutuna mutlak etki eden bir kanıt niteliği taşımamaktadır. Belirtilen nedenlerle iddianamenin iadesi kararına karşı yapılan itirazı inceleyen merciiñ verdiği ret kararı hukuka aykırıdır...” 4. CD. 11.03.2009 tarih, 2007/8599 E.-2009/4557 K. Sayılı kararı (UYAP).

39 YENİSEY, 2008, s. 242.

40 Krş. YÜCEL, 2008, s. 132 ve 176-181.

41 Kısaca “uzlaşma” olarak anılacaktır. Bu konuda bkz. YENİSEY, Feridun, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma (Uzlaştırıcı Eğitimi, Rehber Kitapçık)**, <http://www.uzlasma.adalet.gov.tr> (erişim tarihi 28.03.2014).

Ayrıca bkz. WALDMAN, Ellen A.: “Healing Hearts or Righting Wrongs?: A Meditation on The Goals of “Restorative Justice”, **Hamline University Journal of Public Law & Policy**, 2004, Volume: 25, s. 355-374. <http://law.hamline.edu> (erişim tarihi 28.03.2014).

42 Bkz. ÖZBEK, Veli Özer, **Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1999, s. 299.

teşvik edilmelidir.⁴³ Ülkemizde, bugün için uzlaşma kurumunun para ödenerek şikayetin geri alınması kurumuna dönüştürüldüğü ileri sürülmektedir.⁴⁴ Bu bağlamda uzlaşmaya tabi tutulan suçların kapsamının genişletilerek bu kurumun işlevsel hale getirilmesinin önem taşıdığını belirtmeliyiz.⁴⁵

Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları kapsamında uzlaşma kurumuna ilişkin istatistiklere bakıldığında 2012 yılında Türkiye'deki toplam 5175 adet uzlaşma kararından 3242'sinin (% 62.6) İzmir'de verildiği dikkat çekmektedir. Gerçekten İzmir Cumhuriyet Başsavcılığında gönüllü savcılarının görev aldığı bir büro kurulması üzerine 2009 yılında sadece 38 olan uzlaşma kararı sayısının üç yıl gibi kısa bir süre içerisinde 3242'ye ulaşması yani neredeyse yüz kat birden artmış olması övgüye değerdir.⁴⁶ Bu anlamda, "iyi uygulama örneği" olarak adlandırılabilir İzmir modelinin tüm ülke geneline yayılmasının önünde hiçbir engel bulunmadığı ve böylelikle ceza davası enflasyonunun önlenmesi bağlamında önemli aşamalar kaydedilebileceği inancındayız.

2.4. Hâkim ve Savcıların Uzmanlaşmasına Önem Verilmesi

Çağımızda uyuşmazlık tiplerinin farklılaşarak çoğalması ve bazılarının teknik bilgi altyapısı gerektirmesi de gözetilerek, hâkim ve savcılarının eğitimi ile uzmanlaşmasına ayrı bir önem verilmesi gerektiği kuşkusuzdur.⁴⁷ Bu anlamda, belirli bir alanda uzmanlaşmış ve yetmişmiş hukukçunun varlığı adil yargılanmanın hayata geçirilmesinde önemli bir işlev yerine getirebilecektir. Böylelikle, ihtisas savcılıkları ve mahkemelerinin uzman oldukları alanlarda uyuşmazlıkları etkin biçimde ve süratle çözümleyebilecekleri ve kararlarda isabet oranının artacağı muhakkaktır. Gerçekten, fikri ve sınai haklar mahkemeleri örneğinde bu tezimizin kanıtlandığı görülmektedir.⁴⁸ Bu itibarla, hâkim ve savcılarının uzmanlaşması yönünde atılacak adımların ceza muhakemesi sürecinin etkinleştirilmesi ile verimliliğinin artırılmasında önemli bir işlev yükleneceği inancındayız.

43 TREBILCOCK / DANIELS, 2008, s. 248.

44 ÜNVER, Yener: "Genel Olarak Ceza Yargılaması" **Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu (18-20 Haziran 2008)**, TBB yayınları (Yayın yılı belirtilmemiş) s. 69.

45 Uzlaşma kurumunun ülkemizde işlevsel olarak kullanılmadığına dair bkz. ÜNVER (2008), s. 69-70.

Aynı yönde bkz. KOCASAKAL, Ümit: "Adli Yargı Hâkim-Savcı Birlikteliği" **Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu (18-20 Haziran 2008)**, TBB yayınları (Yayın yılı belirtilmemiş) s. 80.

46 **T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2012**, s. 6.

47 BAŞTÜRK, 2011, s. 224.

İspanya'dan bir örnek verecek olursak, İspanya'da savcılar için uzmanlık kurslarına katılma zorunluluğu vardır. Uzman savcılar, yılda en az bir seminere katılmak durumundadırlar. İspanya'da savcılar için 12 tür uzmanlık alanı öngörülmüştür: Aile ve şiddet mağdurları, trafik ve yol güvenliği, ekonomik suçlar, idareye karşı suçlar, rüşvetle mücadele, bilişim suçları vb. Bkz. ŞAHİNKAYA, Yalçın: "İspanya'da Hâkim ve Savcılarının Eğitimi" **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Temmuz 2010, Yıl:1, Sayı:2, s. 167- 168.

Krş. DÖNMEZER / YENİSEY, 1998, No. 352.

48 Bu konuda -ulaşabildiğimiz- resmi veri bulunmamakla birlikte fikri ve sınai haklar mahkemelerinin kararlarında "onama kararı" oranının -diğer ceza mahkemelerine oranla daha yüksek olduğu bilinmektedir.

2.5. Yüksek Mahkeme Mensuplarının Birikimlerinin Paylaşılması Gereği

Ülkemizde, muhakemelerin uzun sürmesinin sebeplerinden birisi de yüksek mahkemelerce verilen bozma kararlarının oransal olarak yüksek oluşudur. 2012 yılında Yargıtay ceza dairelerinde verilen 427.406 kararda onama oranı % 27.7 iken bozma oranı % 19.5 ve bir bölümde onama bir bölümde bozma oranı ise % 35.8'dir. Kısacası, Yargıtay ceza dairelerince verilen kararlardan % 55.3'ünde bozma kararına rastlanılmaktadır.⁴⁹ Bu anlamda, belirli alanlarda uzmanlık kazanmış yüksek mahkeme başkan ve üyeleri ile hâkim ve savcılarının tecrübe ve birikimlerini ilk derece mahkemeleri nezdinde görev yapan meslektaşlarına aktarmalarının sağlanması, birçok uyumsuzluğun daha baştan isabetli olarak çözülebilmesi sonucuna ulaşılmasına önemli katkılar sağlayabilecektir. Diğer taraftan, yüksek mahkemelerde görev yapan Cumhuriyet savcısı ve tetkik hâkimlerinin yerine getirdikleri işlevin önemi ile gerektirdiği uzmanlık düşünüldüğünde, bu kişilerin sürekli olarak eğitim programlarına tabi tutulmasının davaların adil yargılanma hakkına uygun olarak karara bağlanmasına katkı sağlayacağı muhakkaktır. Bu itibarla, yüksek yargıda programa bağlanmış düzenli bir hizmet içi eğitimin uygulanması da yararlar getirebilecektir.

2.6. Eğitim Süreçlerinin Etkinliğinin Ölçümü ve Değerlendirilmesi

Hâkim ve savcılarının meslek içi eğitim süreçlerinin etkinliği ile verimliliğinin titizlikle takip edilmesi konusu ayrı bir önem taşımaktadır. Uygulanan eğitim programlarının mutlaka geri dönüşlerinin alınarak, sonuçlarının titizlikle ölçülmesi gereklidir. Bu kapsamda, *profesyonellerin eğitim sürecinde aktif olarak yer almasını sağlayacak eğitim modellerinin tercih edilmesi* de verimliliğin sağlanması anlamında önem taşımaktadır. Öte yandan, *uzaktan eğitim* gibi metodların tercih edilmesi; maliyet/ fayda karşılaştırması yönünden de etkili olabilecek ve nisbeten fazla sayıda hâkim ve savcıya eğitim sunulmasına imkân sağlayabilecektir.

2.7. Performans ve Kariyer Değerlendirmesinde Eğitimin Belirleyiciliği

Eğitim sürecinde edinilen kazanımların performans ve kariyer değerlendirilmesinde önemli bir belirleyici unsur olarak benimsenmesi gerekliliğini de vurgulamalıyız. Gerçekten, hâkim ve savcılarının kariyer planlamasında eğitim unsurunun liyakat kriteri olarak dikkate alınması gerektiği muhakkaktır. Böylelikle, kariyer bağlamında eğitime verilen önemin genç hâkim ve savcılar tarafından daha iyi fark edilmesi de somut olarak sağlanabilecektir. Böylelikle ortaya çıkan döngü, eğitime olan talebi kartopu etkisi şeklinde büyütebilecektir.

Sonuç Yerine

AİHS'nin 6. maddesi ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. maddesinde teminat altına alınan adil yargılanma hakkının sağlanmasının anahtarı, "yargı reformu" adı altında salt mevzuat değişiklikleri yapmak değil adli kültür değişimini gerçekleştirmektir.

49 T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2012, s. 149.

Bu değişimin yolunun ise hâkim ve savcılarının eğitiminden geçtiği kuşkusuzdur. Ülkemiz için belirtilen hedefe bir an önce ulaşmak anlamında en etkili metodun ceza muhakemesi sürecinde somut olarak yaşanan önemli bazı problemlerden yola çıkılarak hâkim ve savcılarının eğitim sürecinde “çözüm odaklı” bir anlayış olacağına inanıyoruz. Hâkim ve savcılarının meslek içi eğitim süreçlerine ilişkin politikalar belirlenmesinin etkin ve verimli bir yargılamanın gerçekleştirilmesini sağlayacağı; bu durumun ise, demokratik sistem ile hukuk devletini güçlendireceğine inancımız tamdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi **Hâkimlerin Bağımsızlığı, Etkinliği ve Rolüne Dair Üye Devletlere R (94) 12 Sayılı Tavsiye Kararı [Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges]**, <http://wcd.coe.int/wcd/WievDoc.jsp?id=524871&Site=CM> (erişim tarihi 08.03.2014).
- Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) Raporu, Yargı Sisteminin Bağımsızlığı, Bölüm I: Hâkimlerin Bağımsızlığı** Raporun Türkçe metni için bkz. [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)004-tur.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)004-tur.pdf) (erişim tarihi 08.03.2014).
- BAŞTÜRK, İhsan: “Ceza Adalet Sisteminde İş Yükünün Azaltılması ve Adil Yargılanma İlkesinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Bazı Çözüm Önerileri” **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2011, C. 7, S. 85-86.
- BERKAN, İsmet, **Sistemin Kilitli de Anahtarı da Savcılarda**, Hürriyet Gazetesi, 17 Ocak 2014 tarihli nüshası.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonunun 23 Nisan 2003 tarihli oturumunda kabul edilen **Birleşmiş Milletler Bangalore Yargı Etiği İlkeleri (2003/43 Sayılı)**. Metnin Türkçe çevirisi için bkz. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/> (erişim tarihi 08.03.2014).
- CENDEL, Nur / ZAFER, Hamide, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 6. Bası, Beta Basım A.Ş. İstanbul 2008.
- ÇELİK, Adem, “Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı” **Adalet Dergisi**, Ocak 2008, Sayı: 30.
- ÇINAR, Ali Rıza, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu (07-09 Temmuz 2006)**, sunulan (isimsiz) tebliğ, TBB Yayını, Ankara, 2006.
- DİNÇ, Güney, **Adil Yargılanma Hakkı**, İzmir Barosu Yayınları, İzmir, 2006.
- DÖNMEZER, Sulhi, “Ceza Adaletinde Reform İlkeleri” **Ceza Adalet Reformu İlkeleri Sempozyumu Raporlar-Tartışmalar**, (24-26 Şubat 1972) İÜHF Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü yayın No. 15, İstanbul 1972.
- DÖNMEZER, Sulhi, **Kriminoloji**, 7. Bası Filiz Kitabevi, İstanbul 1984.
- DÖNMEZER, Sulhi / YENİSEY, Feridun, **Ceza Adalet Sisteminin Etkinliği 1998**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2000, No. 28. <http://www.kriminoloji.com> (erişim tarihi 05.03.2014).
- FEYZİOĞLU, Metin, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” **AÜHFD**, Yıl: 1999, C: 48, S: 1-4.
- GÖLCÜKLÜ, A. Feyyaz / GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Ankara 1998.
- Hâkimlerin Statüsü Hakkında Avrupa Şartı (European Charter on the Statutes of Judges)** Bkz. http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/legal_professionals/judges/instruments_and_documents/charte%20eng.pdf (erişim tarihi 08.03.2014).
- HARRIS, David / O’BOYLE, Michael / BATES, de / BUCKLEY, Carla / WARBRICK, Colin / KILKELLY, Ursula / CUMPER, Peter / ARAI, Yutaka / LARDY, Heather, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku**, (Çev. BİNGÖLLÜ KILCI, Mehveş / KARAN, Ulaş), Avrupa Konseyi Yayını, Ankara, 2013.

- KAŞIKARA, M. Serhat: "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi Çerçevesinde Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı" **TBB Dergisi**, Yıl: 2009, Sayı: 84.
- KOCASAKAL, Ümit, "Adli Yargı Hâkim-Savcı Birlikteliği" **Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu** (18-20 Haziran 2008), TBB yayınları (Yayın yılı belirtilmemiş).
- ÖZBEK, Veli Özer, **Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1999.
- SANCAR; Mithat / ATILGAN, Eylem Ümit: **Adalet Biraz Es Geçiliyor..., Demokratikleşme Sürecinde Hâkimler Ve Savcılar**, TESEV Yayınları, İstanbul, Mayıs 2009.
- ŞAHİNKAYA, Yalçın: "İspanya'da Hâkim ve Savcıların Eğitimi" **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Temmuz 2010, Yıl:1, Sayı:2.
- TANER, Tahir, "Ceza Davalarının Uzamasının Sebepleri", **İÜHF**, Yıl: 1946, S. XII, s. 971.
- TEZCAN, Durmuş / ERDEM, Mustafa Ruhan / SANCAKDAR, Oğuz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2002.
- TREBİLCOCK, Michael J. / DANIELS, Ronald J., **Rule of Law Reform and Development Charting the Fragile Path of Progress**, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham - Northampton 2008.
- T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, **Adli İstatistikler 2012**, Ankara, (yayın tarihi belirtilmemiş).
- T.C. Adalet Bakanlığı, **Demokratikleşme ve Yargı Reformu**, Ankara, Temmuz 1994.
- ÜNVER, Yener: "*Genel Olarak Ceza Yargılaması*" **Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu** (18-20 Haziran 2008), TBB yayınları (Yayın yılı belirtilmemiş).
- WALDMAN, Ellen A.: "Healing Hearts or Righting Wrongs?: A Meditation on The Goals of "Restorative Justice", **Hamline University Journal of Public Law & Policy**, 2004, Volume: 25, s. 355-374. <http://law.hamline.edu> (erişim tarihi 28.03.2014).
- Yargı Bağımsızlığına Dair Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri (1985)**. (erişim tarihi 08.03.2014).
- YENİSEY, Feridun, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma (Uzlaştırmacı Eğitim, Rehber Kitapçık)**, <http://www.uzlaşma.adalet.gov.tr> (erişim tarihi 28.03.2014).
- YENİSEY, Feridun: "Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi", **Ceza Muhakemesi Kanununun 3 Yılı Teori ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar Sempozyumu (21 Haziran 2008)**, Türk Ceza Hukuku Derneği Yayını, İstanbul, Haziran 2009.
- YÜCEL, Mustafa Tören, **Türkiye'de Yargının Etkinliği**, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara, 2008.
- YÜCEL, Mustafa Tören, "Yeni Türk Ceza Siyasetinin (De Facto) Yansımaları" **TBB Dergisi**, 2010, Sayı 88.